

OGNJEN ČALDAROVIĆ (1947 – 2022)
In memoriam

Krajem jula preminuo je dr Ognjen Čaldarović, profesor emeritus odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Bio je ugledan naučnik, istraživač i predavač u različitim oblastima sociologije, prvenstveno urbane sociologije i sociologije rizika. Bio je veoma plodan autor, ne zato što je dugo boravio u svojoj naučnoj oblasti, nego zato što je tome bio posvećen. Na primer, napisao je 20 naučnih knjiga kao autor ili kao koautor i bio je urednik u još 13 knjiga. Pored toga, napisao je 62 poglavlja u knjigama i zbornicima, 106 naučnih radova i 62 istraživačka izvještaja. Imao je i nekoliko desetina saopštenja na skupovima i drugih radova. Sve to se može vidjeti iz njegove biografije, koju možete uzeti za ugled kako treba napisati takav tekst. Posebno treba obratiti pažnju na učešće u velikom broju međunarodnih projekata i konsultantskih tijela.

Mlađe kolege su ga u oproštajnim govorima pominjali kao „sociologa rizika“. Ta grana sociologije možda ne postoji, ali ako bi bila osnovana, njen domaći rodonačelnik bio bi Ognjen. Godinama, ako ne i decenijama, bavio se „rizicima u suvremenom društvu“, odnosno „hazardnim životom“. Vjerovatno se desilo da se sa tim problemom susreo tokom učestvovanja u različitim privrednim projektima (poput odlaganja nuklearnog otpada), da bi kasnije sva saznanja nastojao objediniti u socijalnu teoriju. Kapitalnu knjigu na tu temu objavio je 1995. U njezinom pisanju u znatnoj mjeri doprinijela je Fullbrightova stipendija i jednogodišnji boravak u SAD-u. Rizici po čovjekov život, zdravlje i okolinu postoje kod svakog većeg privrednog projekta, od nuklearne elektrane do stočnih farmi, što je Ognjen pravilno uočio i čemu se intimno posvetio.

Predavao je na mnogim mjestima tokom svoje duge akademske karijere: svojim studentima na svim stepenima studija, studentima drugih univerziteta u zemlji i inostranstvu, na raznim institucijama, skupovima i posebnim prilikama, u zemlji i inostranstvu, gdje su ga često pozivali kao gostujućeg predavača. Bio je omiljen kao predavač i kao mentor. Inteligentan, vrijedan, skroman, nenametljiv i prijatan osvajao je ljude oko sebe. Apsolutno nije bio čovjek sukoba, a ni žustrih polemika. Ipak, u hrvatskoj javnosti su odjeknuli neki njegovi javni nastupi u kojima je iznosio vrlo kritične poglede na sve što se odnosi na aktuelni urbanizam grada Zagreba i ostalih gradova. Međutim, šta se stvarno dogodilo? Njegovi nastupi su bili oštri ne zato što je on želio da se prepire, nego zato što je stvarnost u urbanizmu Zagreba, Beograda i većine naših gradova takva. Bitno je to što Ognjen nije mogao ostati gluh i nijem na upropaštavanje gradova, nego je bilo prirodno i odgovorno da reaguje kao neko ko je vrhunski stručnjak u oblasti urbanizma.

Ognjen je bio u mnogim komisijama, odborima, konsultantskim tijelima, redakcijama i profesionalnim udruženjima. Tako je u dva navrata bio predsjednik Hrvatskog sociološkog društva i pročelnik Odsjeka za sociologiju Filozofskog fakulteta. Ne treba zaboraviti ni njegovo učešće u Inter-University Centre u Dubrovniku, gdje je godinama bio voditelj sociološkog kursa „Social Structures and Social Institutions: the Quest for Social Justice“ i njegov predavač. Na kursu su učestvovali mnoge njegove kolege, posebno mlađe, kojima je to bilo formativno iskustvo i prvi dodir sa akademskim svijetom.

Ognjen se dobro snalazio sa medijima i učestvovao je u mnogim radijskim i televizijskim emisijama. Istakli bismo višegodišnje učešće u razgovornoj emisiji Hrvatske televizije 3 „Peti dan“, koja nije bila naučna ili stručna, ali je bila vrlo gledana. Naravno, on nije slučajno bio pozvan da učestvuje, nego zato što je bio Ognjen. Sociološka struka i nauka mu duguje i zbog širenja sociološke misli preko te emisije.

Navešćemo ekspresivniji osvrt Miljenka Jergovića povodomavnog intervjua. „Ognjen Čaldarović raskošno se bavio sociologijom grada. Bio je izvanredno rječit sugovornik, jedan od posljednjih u Zagrebu, koji su grad razumijevali u njegovoj funkcionalnoj cjelini. Mogao je, da su ga pitali, poučiti ove ljude načinu na koji se o gradu misli. Da me je netko upitao s kime bi se zagrebački gradonačelnik trebao posavjetovati on bi bio među prvim ...“

Bio je izrazito originalna i nekonvencionalna osoba od rane mladosti u svakom pogledu i strano mu je bilo poštovanje rituala bilo koje vrste. Poštovao je jedino običaje pristojnosti,

savjesnosti i brige za porodicu i prijatelje. Sarađivao je sa kolegama sociolozima, arhitektima, urbanistima i ekonomistima širom Jugoslavije, ali u velikoj mjeri i sa kolegama u inostranstvu. Ljudima je ostavljao utisak prijatnosti i solidnosti, kao neko na koga se možete osloniti. Kao što je govorio Ognjenov sin Srđan na komemoraciji, Ognjen je bio čovjek dužnosti.

Kolege iz institucije u kojoj je proveo najveći dio svog radnog vijeka ispratili su ga sa zasluženim poštovanjem i mnogo toplih riječi. A onda u nedeljama nakon sahrane na Mirogoju i komemoracije na Fakultetu, počeli su da se javljaju dirljivim sjećanjima kolege, saradnici, prijatelji, poznanici iz cijele bivše Jugoslavije i iz različitih faza njegovog života. Iznenadjujuće jer se radilo o ekspertu iz specifične naučne oblasti, a Ognjen nije bio čovjek koji se trudio oko publiciteta. Naprosto, njega su zavoljeli svi koji su ga i nakratko bili susreli u Sarajevu, Zagrebu, Beogradu, Ljubljani i svijetu.

Moglo se lako desiti da umjesto kao sociolog, karijeru završi kao pijanista ili nesuđeni dirigent. Sa apsolutnim sluhom upisao je muzičku školu godinu dana prije osnovne, pa je i postao brucioš na Muzičkoj akademiji u Sarajevu, godinu dana prije nego što je položio maturu u gimnaziji. Slučaj je htio da ga na prijemnom umjesto na željeni dirigentski smjer, komisija usmjeri na pijanistički naprosto zato što je za klavirom bio bolji nego za pultom i što dirigentska palica nije pristajala njegovoj prirodi. Ali, u tim osjetljivim godinama bilo je to razočaranje koja će ga od umjetnosti okrenuti nauci u kojoj će, makar i sa manje zadovoljstva, možda i više dati.

Mladost i početno školovanje, sve do fakulteta, proveo je u Sarajevu gdje se, kao i mi, rodio. Upoznali smo se još kao klinci, preko roditelja koji su bili prijatelji, u osnovnoj školi, kao komšije iz susjedne ulice ili na nekom ljetovanju. Moglo je biti i sve to zajedno, ali izleti su bili nešto posebno i obično u organizaciji njegovog oca, čija maštovitost je prevazilazila našu dječju, i svima nama, Ognjenovim drugarima, uljepšala ranu mladost.

Ognjenov otac, Mladen Čaldarović, takođe je bio osoba za pamćenje. Sin bijeljinskog advokata, intelektualac sa hrvatske ljevice, predratni komunista koji je 1938 u Proleteru polemisao sa Valterom kako se potpisivao Tito. U partizanima, kao „trockista“, bio je više puta poslat na zadatak sa koga se ne vraća. Poslije rata glavni urednik najboljih godišta Pregleda, osnivač filozofske biblioteke Logos, nastavnik sociologije na Pravnom, član CK BiH. Za Vanjom Sutlićem i Ivanom Fohtom prešao je iz Sarajeva u Zagreb gdje je pored profesure na FPN, bio odgovorni urednik Praksisa, a potom i matičinog Kola. I oba angažmana su se završila novim partijskim sankcijama. Najprije zbog ljevičarenja, a onda zbog desničarenja: jednima je bio „suviše komunista“, a drugima „suviše nacionalista“. Mladen je primarno bio sociolog kulture, ali je bezmalo do kraja svog dugog života, kao učesnik ili svjedok, bio beskrajno zanimljiv sagovornik o savremenoj političkoj istoriji, o maspoku, o raspadu države, o građanskim ratovima u ex YU. Naprosto je bio idealista i u svemu vidjeo samo ono najbolje.

Neki od nas su smatrali da je Ognjenova apolitična sociološka orijentacija bila posljedica porodičnih trauma zbog očevih intelektualno-političkih uspona i padova koji su u komunistička vremena imala dramatične dimenzije i za porodicu. Drugi misle da je Ognjen znao da politika vodi u sukobe, a on nije bio čovjek sukoba. Doduše, Ognjen je nakratko studirao Fakultet političkih nauka i, kao mlad, bio zainteresovan za društvena kretanja, kao i svaki intelektualac. Na primjer, burne 1968. godine stigao je sa još dvojicom kolega na studentske demonstracije u Beograd. Kad smo ih uveli u Salu heroja i najavili: „stigle su naše zagrebačke kolege“, sala se prolomila od stojećih ovacija i frenetičnog aplauza. Koža nam se ježi kad se sjetimo toga, dan danas. Oni su vjerovatno bili rijetki koji su u tim danima prenijeli autentične informacije i duh mladalačkog bunta beogradskog „Univerziteta Karl Marks“ na zagrebačko Sveučilište.

Za razliku od svog oca, Ognjen se uzdržavao od evaluativnih komentara društvene zbilje i zauzimanja političkih pozicija, čak i u krugu nas prijatelja iz sarajevskog djetinjstva. Samo je na direktno pitanje ispričao da je Stipe Šušar, kome je bio asistent i nasljednik, kada je morao da ode sa Fakulteta, jedino njega pozvao na oproštajni razgovor. Tako je diskretno izrazio moralni i politički stav, i svoj i stav svoga profesora o surovom nemilosti novog poretka.

Pored profesije u kojoj je postigao izvanredne rezultate, Ognjen je bio čovjek mnogih talenata. Već smo pomenuli njegovu impresivnu muzikalnost (a talent traži da se stalno razvija), imao

je on i drugih strasti, kao što su recimo planine i more. Planinarenja, izleta i skijanja se nije odricao ni u najtežim životnim situacijama. Išao je zimi na skijanje skoro do pred kraj života. Kad je prestao ići na skijanje, znali smo da je kraj blizu. Onda ga je bog kaznio, niko ne zna zašto, „kratkim hodnom stazom“, kako je glasila anamneza sa nejasnom dijagnozom, rizičnom operacijom i dugom terapijom bez efekata. Naši susreti su se prorijedili, a dopisivanje internetom učestalo.

Što se tiče mora, Čaldarovići su bili porodično vezani za razna plovila i za kampovanje u Dalmaciji. Plovila su kasnije bivala sve veća, jedan od prvih motornih čamaca bila je Gargantua (autor imena je bio Mladen), od nekih 7 m dužine i sa starim dizel motorom Farymann. Kasnije je Ognjen kupio vlastitu jedrilicu, prvo manju, pa veću, koju je bio prisiljen prodati kada je bilo jasno da se zbog njegovog zdravstvenog stanja više neće koristiti (no, oklijevao je do zadnjeg časa).

Gargantua je mjesec dana vozila nas trojicu tinejdžera i vučjaka od Malog Lošinja do Cavtata. Mali motorin je puštao vodu koju smo svaka dva sata izbacivali, unutašnji motor nije imao rikverc, na pola puta smo ostali bez sidra, jedno jutro smo se probudili i ustanovili da nas je vjetar otkao od obale i da na vjetru i kiši plutamo na otvorenom moru. Nezaboravna avantura.

Ognjen je bio jedan od prilično rijetkih „društvenjaka“ kojima nije strano da „majstorišu“, tj. da prave i popravljaju tehničke stvari po principu „uradi sam“. Nije sebe precjenjivao u tom pogledu, ali je bio u stanju da ocijeni trenutnu situaciju, raspoloživa sredstva i donese odluku o pravcu dalje akcije kad nešto od tehnike zakaže. Ne kaže se uzalud da je dijagnostika (kvara) zajednička vrlina mnogih profesija: od automehaničara do neurohirurga, jer zahtijeva znanje, iskustvo i inteligenciju. Ognjen je to imao u priličnoj mjeri. Jedan od njegovih vrhunaca bio je Jeep Willys, koga je na vojnom otpadu kupio Mladen u nevoznom stanju, a Ognjen ga osposobio, registrovao i krenuo sa njime na ljetovanje. Taj džip, koji je u vrijeme hipika prošao najmanje kroz pola Jugoslavije, zapamtili su ne samo Ognjen i njegova porodica, nego i mi, mnogi njegovi prijatelji.

Posebno su ga interesovale sudbine naših sarajevskih vršnjaka, školskih drugova i prijatelja. Bobe, Filipa, Jagode, Baje, Dunje, Slibeta ... od kojih su mnogi otišli prije njega. Volio je rodni grad kao i svi koji su na vrijeme otišli i sačuvali ga u davnim lijepim uspomnama. Kao što je prije nego što se sve svelo na internet poruke volio da mu o tome pripovjedimo u krugu porodice, prvo supruge Ljerke, a zatim i Dubravke, sina Srđana i ćerke Dore. Nažalost, nije se ostvarilo da tim pričama prisustvuje unuk Alan.

Ognjenovu neispunjenu želju za muzikom kao pozivom, ostvario je njegov sin Srđan vodeći zagrebački pijanista koji je čest i omiljen gost kolega i prijatelja u Beogradu.

Beograd, decembar 2022.

Stanislav Fajgelj
Nenad Kecmanović